УДК 37.036(44)

Реалізація естетичного виховання учнів у шкільній освіті Франції

Анна Верніцька

У статті розглянуто значення термінів «естетичне виховання» і «художнє виховання» та досліджено їхній взаємозв'язок. Проаналізовано та виявлено шляхи розвитку естетичного виховання у шкільній освіті Франції. Вивчено та охарактеризовано особливості естетичного виховання на сучасному етапі розвитку французької шкільної освіти.

Ключові слова: естетичне виховання, художнє виховання, естетична свідомість, розвиток.

Проблема виховання учнівської молоді займає чільне місце в сучасній педагогічній науці та практиці. Суспільство як соціальне об'єднання людей може функціонувати і розвиватися лише за умови наявності цілеспрямованої, систематичної виховної роботи.

Серед напрямів виховання суттєве місце належить вихованню естетичному та питанням, пов'язаним із залученням молодого покоління до естетичного досвіду людства, освоєння й використання естетичних цінностей, активної художньо-творчої діяльності. Проблема естетичного виховання учнівської молоді, розвиток художньо-естетичних здібностей, художньо-естетичних смаків та ідеалів молоді є невід'ємною складовою духовних цінностей людства, тому вона займає чільне місце в сучасній педагогічній науці та практиці.

Результатом високого рівня організації естетичного виховання у загальноосвітніх школах є формування естетичних почуттів, смаків, поглядів та ідеалів, розвиток художньо-естетичної культури особистості, її здатності до естетичного освоєння дійсності, а також розвиток особистості креативної, здатної творчо мислити та дивитись на світ через призму естетизму.

Слід наголосити, що вчені активно досліджують питання необхідності розвитку естетичного виховання як невід'ємної частини шкільного виховання. Важливими є думки про творчу діяльність та виховання засобами мистецтва як зарубіжних, так і вітчизняних мислителів та педагогів різних епох (І. Ардуен, Ф. Вольтер, Ф. Р. Галізо, І. Зязюн, А. Маслоу, Ш.-Л. Монтеск'є, Ж. Піаже, В. Полтавець, Л. Порше, Ж.-Ж. Руссо, А. Руке, А. Фулен та ін.). Зокрема, особливої уваги заслуговують праці І. Ардуена, Л. Зязюн, В. Полтавець та О. Рішара, присвячені дослідженню естетичного виховання учнів у Франції.

Дослідники французької системи освіти звертають увагу на розвиток духовності учнів у материнській і початковій школі, колежах і ліцеях засобами мистецтва. Наприклад, Л. Зязюн підкреслює, що Францію називають «матір'ю мистецтв», бо саме французи розвивають артистичну особистість, позначену особливою естетичною чутливістю у ставленні до людей, у професійній діяльності, навчанні [2].

Метою цієї статті є розкриття сутності і значення поняття «естетичне виховання» та виявлення шляхів реалізації процесу естетичного виховання у школах Франції.

Як відомо, естетичне виховання тісно повязане з художнім, але ці поняття не є тотожними. У книзі «Мистецтво та освіта» французький дослідник Луї Ру цитує англійського поета та літературного критика Герберта Ріда, який тлумачить термін «естетичне виховання» як «виховання почуттів, на які спирається свідомість, розум та формується світосприйняття особистості» [7, с. 65].

Французький учений, доктор філософії та освіти К. Рюбі, цитуючи Ф. Шіллера, стверджує, що «…естетичне виховання є центральним і необхідним у формуванні справжньої особистості та громадянина» [8, с. 14].

У словнику «Естетика» пропонується досить повне тлумачення терміна «естетичне виховання» – «формування певного естетичного відношення до дійсності, вироблення орієнтації особистості у світі естетичних цінностей відповідно до уявлення про їхній характер, які складаються у конкретному суспільстві та залучення до цих цінностей. Одночасно в естетичному вихованні формується та розвивається здатність людини мати естетичне сприйняття та переживання, естетичний смак та ідеал, здатність творити відповідно до законів краси, створювати естетичні цінності у мистецтві та поза ним (у сфері трудової діяльності, у побуті, вчинках та поведінці)» [5, с. 424].

С. Баранов у навчальному посібнику з педагогіки зазначає, що «естетичне виховання – дорога, що веде у світ прекрасного, це – виховання здатності повноцінного сприйняття і правильного розуміння прекрасного в мистецтві та дійсності. Воно предбачає вироблення системи художніх уявлень, поглядів та переконань, що сприяє виникненню задоволення від того, що є дійсно естетично цінним [1, с. 269].

Французька педагог І. Ардуен у монографії «Художнє виховання у школі» розмежовує поняття «естетичне» і «художнє» виховання. На думку авторки, ці два поняття доповнюють одне одного, але естетичне – це виховання на основі догматичних критеріїв краси, які визначені історичним досвідом людства без урахування індивідуальних можливостей дитини [6, с. 34].

В. Алексеєва підкреслює, що термін «естетичне виховання» неоднозначний. Виникає запитання, чи є це «прекрасне виховання» (як якість виховного процесу) чи «виховання через прекрасне» (як засіб). Щоб дати правильне тлумачення терміна, вона звертається до значення грецького слова aisthetikòs (чуттєвий) і зазначає, що естетичне виховання – це виховання почуттів та емоцій. Художнє виховання – ядро естетичного виховання, центр виховання почуттів [3, с. 137–138].

Вітчизняний науковець, що вивчає художнє виховання у системі освіти Франції, Л. Зязюн також доводить, що, з одного боку, поняття «художнє виховання» та «естетичне виховання» є подібними, однак вони мають певну відмінність у значенні. На її думку, естетичне виховання – це формування і розвиток почуттів у єдності позитивного і негативного начал. Художнє виховання – формування і розвиток почуттів засобами мистецтва. З цього робимо висновок, що поняття «естетичне виховання» ширше, ніж поняття «художнє виховання». Естетично (почуттєво) особистість розвивається не лише засобами мистецтва, а й через природу, науку, релігію тощо [2, с. 168].

На нашу думку, поняття «éducation artistique» (художнє виховання) є вужчим, ніж «éducation esthétique» (естетичне виховання), так як у першому випадку виховання здійснюється лише через мистецтво, ознайомлення з творами мистецтва. За допомогою навчальних предметів художнього спрямування (образотворче мистецтво, музика тощо) здійснюється і художнє і естетичне виховання, тоді як останнє може здійснюватися й у ході вивчення предметів інших циклів. Художнє ж виховання – це найважливіша складова виховання естетичного.

Французька загальноосвітня школа завжди тяжіла до приділення великої уваги естетичному вихованню учнів. Результатом цього було те, що на кожному етапі навчання у шкільну програму були включені ті чи інші предмети художнього циклу. Також елементи естетичного виховання були присутні у навчанні дисциплін нехудожнього спрямування.

Л. Зязюн зазначає, що естетичне виховання у французькій школі має свою історію. Його елементи завжди включалися у викладання низки дисциплін. На уроках літератури, наприклад, значна увага приділялася естетичній цілеспрямованості творів, що вивчалися. Курси з історії мали, і донині мають, розділи, присвячені історії мистецтва як важливої і невід'ємної частини історії культури людства. Викладачі географії завжди звертали увагу на красу пейзажів і ландшафтів, на своєрідність архітектури міст тощо. На заняттях з ручної праці учні знайомилися з прикладним мистецтвом, а також самі виготовляли різні предмети, які часто мали певну художню цінність [2, с. 172].

Останнім часом міжнародні організації виявляють неабиякий інтерес до розвитку саме художньо-естетичної освіти. У 1999 році Генеральний директор ЮНЕСКО звернувся до всіх зацікавлених осіб у сфері мистецтва і культурного виховання з проханням зробити все необхідне, щоб вивчення мистецтва займало важливе місце у навчанні кожної дитини, починаючи з дитячого садка і закінчуючи останнім роком навчання у середній школі. Після цього у Лісабоні була проведена конференція, присвячена саме питанню необхідності впровадження художнього-естетичного виховання для дітей з різних суспільних станів [9, с. 7].

Роль художньо-естетичної освіти набуває все більшого значення у формуванні умінь та навичок, а також загальної компетенції молодих людей XXI-го століття у європейському просторі. Єврокомісія запропонувала Європейську програму дій у сфері культури, яка була затверджена Радою Європейського Союзу у 2007 році. Ця програма свідчить про необхідність художньо-естетичної освіти для розвитку креативної особистості.

У 2009 році була ухвалена резолюція, яка стосується впровадження та розвитку художнього (а разом із ним і естетичного) виховання у країнах Європейського Союзу, до яких входить і Франція. Відповідно до неї художнє виховання повинне бути обов'язковим на всіх рівнях шкільної освіти [9, с. 3].

Нині обов'язковим предметом для учнів початкової школи, колежів та ліцеїв є мистецтвознавство або історія мистецтва (l'histoire des arts). Також серед предметів художнього спрямування, які вивчаються у загальноосвітніх школах Франції, маємо такі:

– образотворче мистецтво (малювання фарбою та олівцями, скульптура);
– музика (музичне виконання, написання музики та вміння критично

оцінювати музичні твори). Як факультативні заняття також можуть бути вибрані танці або театр.

У першому та другому класах (підготовчий та перший елементарний) учні загальноосвітніх шкіл Франції вивчають такі предмети: французьку мову, математику, фізичну культуру (атлетика, плавання, спортивні ігри, гімнастика та танці), науку про світ, іноземну мову, історію мистецтв та художні предмети (образотворче мистецтво – пластика, кіно, фотографія, дизайн, цифрове мистецтво тощо; музика – навчання нотної грамоти, правильного дихання тощо). Історії мистецтв та художнім предметам приділяється 81 з 864 годин на рік.

Аналіз шкільної програми початкової школи в частині визначення мети художнього виховання свідчить, що вона полягає не лише в наданні знань з окремих мистецьких дисциплін, а й у розвитку чуттєвості до краси навколишнього середовища, здібностей до творчої діяльності. Реалізація означених завдань має доповнюватися художньою практикою (pratique culturelle), яка спирається на поєднання вмінь бачити, чути, відчувати твори мистецтва для реалізації власного творчого задуму. Викладання мистецьких дисциплін у початковій школі спрямоване на розвиток уяви, креативності, умінь висловлювати почуття за допомогою звуків, графіки, пластики, зображень або жестів, щоб школяр мав можливість «отримувати насолоду від конструювання, винахідливості, від вільного вибору власної уяви і вчитися йти якомога далі у вираженні власної експресії» [12, с. 30].

У програмі колежу відбулися певні зміни. У нову шкільну програму в серпні 2008 року була внесена поправка, що стосується дисципліни «історія мистецтва». Її слід обов'язково вивчати в рамках трьох навчальних предметів – історії, скульптури та музики. Історія мистецтва вивчається протягом усіх п'яти років навчання у колежі (шостий клас – шостий рік навчання – від Античності до IX ст., п'ятий клас – сьомий рік навчання – IX–XVII ст., четвертий клас – восьмий рік навчання – XVIII–XIX ст., і третій клас – дев'ятий рік навчання – XX ст. – сучасність).

При вивченні історії мистецтва головна увага приділяється вивченню просторового (архітектура, садівництво), літературного (поезія, проза), повсякденного (дизайн, артефакти), музичного (інструменти, вокал), виконавчого (театр, танець, цирк, ляльковий театр) та образотворчого (скульптура, кіно, фотографія) мистецтв.

На третьому, четвертому та п'ятому роках навчання (другий елементарний, перший та другий середній) замість предмета про світ з'являються ще технічні та прикладні науки, історія-географія-право та наука про мораль. На цьому етапі із 864 годин заплановано 78 годин на рік для вивчення предметів художнього циклу. У колежі предметам художньо-естетичного циклу відводиться значна увага, тому їх не обирають як факультативні.

У ліцеї (загальному, технічному чи професійному) історія мистецтва не входить до категорії предметів для обов'язкового вивчення, проте студентам надається можливість обирати певні курси відповідно до власних інтересів та вподобань. Зокрема, це стосується й навчальних предметів художнього спрямування [11, с. 61–125].

У позанавчальний час художню освіту учні здобувають також у різних клубах, об'єднаннях, мистецьких колективах. У колежах та ліцеях Франції

функціонують хори та оркестри. У французьких школах існує спеціальна супровідна програма позакласної роботи. Згідно з нею, учні на волонтерських засадах можуть до 4 разів на тиждень (по 2 год після уроків) брати участь у роботі певних спортивних чи артистичних секцій.

Для сприяння розвитку художнього та естетичного виховання у загальноосвітніх школах Франції учителі застосовують на уроках комп'ютерні технології, відбувається взаємодія Міністерства освіти та культури. Організовуються культурні екскурсії. Школа співпрацює з митцями, у тому числі й під час роботи над спільними проектами. Це може бути організовано як позашкільна діяльність, або ж входити у навчальну програму. Така співпраця частково фінансується міністерствами [10, с. 27].

Учителі шкіл намагаються створити атмосферу креативності. Це не лише сприяє розвитку середньостатистичного французького учня, а також може мати терапевтичну дію для непосидючих проблемних дітей, так як всю свою енергію вони вкладають у творчість [10, с. 50].

Цілісність і неперервність процесу художнього виховання французьких школярів забезпечують різні форми організації виховного процесу відповідно до розподілу часу активної діяльності школярів, який поділяється на навчальний, позаурочний та позашкільний. Відповідно обираються форми та методи для виконання навчальних завдань.

Загалом для французької школи характерно використовувати міждисциплінарні зв'язки з метою розкриття учням системи універсальності світу, розширення кругозору та світосприйняття.

Співпраця школи з музеями з метою художнього виховання розглядається як важливий компонент демократизації доступу дітей до культурного надбання, розширення кругозору та знань у галузі мистецтва. Позаурочний компонент художнього виховання передбачає організацію різних форм діяльності, колективних і групових форм організації навчально-виховного процесу, як за участю вчителів, так і представників творчих професій.

В. Полтавець, український дослідник освіти у Франції, підкреслює важливість в естетичному вихованні «Класів відкриття», які діють за підтримки Міністерства освіти та Міністерства молоді і спорту Франції у спеціальних центрах для дітей та молоді відповідно до розроблених навчально-виховних програм, розподіляючись за напрямками інтересів учнів на «творчі класи», «наукові класи», «спортивні класи», класи «без кордонів». Такі центри розташовані в мальовничих місцях країни (відповідно до мети класу – «гірські школи» розташовують у гірській місцевості), куди приймають учнів початкової школи, коледжів на період від 5 до 10 днів під час шкільних канікул. Керівництво таких програм здійснюється фахівцями центру, місцевих культурних, спортивних, навчальних та наукових закладів. Фінансування перебування дітей у таких проектах здійснюється за рахунок батьків. Більш як у 300 подібних центрах щорічно перебуває 500 тис. школярів [4].

Отже, у сучасній французькій школі естетичне виховання учнів забезпечується шляхом:

– формування естетичної свідомості як на уроках художньо-естетичного, так і природничого, філологічного та інших циклів;

– організації заходів, зорієнтованих на естетичне виховання учнів (свята, вистави, вечори тощо) у позаурочний час;

– введення в шкільну програму предмета історія мистецтв (l'histoire des arts) як обов'язкового;

– функціонування при школі мистецьких колективів, хорів та оркестрів;

– активної співпраці школи з митцями та виконання спільних проектів;

– організації «Класів відкриття».

Так як естетичне виховання може здійснюватися не лише за допомогою дисциплін художнього циклу, а, при вдалому та розумному методичному підході вчителя, й інших навчальних предметів, це ставить його у вигідне становище поміж інших видів виховання. Адже кожна навчальна дисципліна має свою естетичну цінність, може розвивати систему естетичних поглядів, переконань, смаків, ідеалів відповідно до її специфіки.

Основою, на якій здійснюється естетичне виховання, є певний рівень художньо-естетичної культури особистості, її здатності до естетичного освоєння дійсності. Цей рівень виявляється як у розвитку всіх компонентів естетичної свідомості (почуттів, поглядів, переживань, оцінок, смаків, потреб та ідеалів), так і в розвитку умінь і навичок активної перетворювальної діяльності у мистецтві, праці, побуті і людських взаєминах.

У французьких загальноосвітніх школах естетичному вихованню відводять особливу роль у межах різноманітних дисциплін, як у навчальний, так і в позанавчальний час. Таким чином, французькі педагоги формують у школярів певну систему художніх уявлень, поглядів, які зможуть допомогти їм виробити в собі дійові критерії визначення естетичних цінностей, готовність та уміння вносити елементи прекрасного у своє життя.

Список використаних джерел:

1. *Баранов С. П. и др. Педагогика: Учеб. пособие для пед. уч-щ. по спец. № 2001 «Препоавание в нач. классах общеобразоват. шк.» / С. П. Баранов, Л. Р. Болотина, В. А. Сластенин. – 2-е изд., перераб. – М.: Просвещение, 1987. – 368 с.*
2. *Зязюн Л. І. Артистичне виховання особистості в системі освіти Франції: Дис. …канд. пед. наук. – Київ, 2003. – 247 с.*
3. *Новое педагогическое мышление / Под. ред. А. В. Петровского. – М.: Педагогика, 1989. – 280 с.*
4. *Полтавець В. Л. Художнє виховання учнів у початковій школі Франції : Дис. …канд. пед. наук. – Луганськ, 2008. – 206 с.*
5. *Эстетика: Словарь / Под общ. ред. А. А. Беляева и др. – М.: Политиздат, 1989. – 447 с.*
6. *Ardouin I. L'éducation artistique a l'école. – Paris: ESF éditeur, 1997. – 128 p.*
7. *Art et Éducation. – Saint-Etienne.: Reboul Imprimerie, 1992. – 206 p.*
8. *Christian Ruby, L'éducation esthétique, à l'école, est un problème, pas une solution. Conférence prononcée dans le cadre d'un stage dédié aux Espaces rencontre avec l'œuvre d'art. Académie de Lille. Mars 2006.*
9. *L'éducation esthétique: [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://eacea.ec.europa.eu/ education/eurydice/documents/thematic_reports/113fr.pdf*
10. *L'éducation esthètique à l'école et hors l'école. Jean Devignaud: [Електронний ресурс] Режим доступу: http://unesdoc.unesco.org/images/0004/000408/040843fb.pdf*
11. *Organisation of the Education System in France. 2009/2010.: [Електронний ресурс] – Режим доступу:*

http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/eurybase/eurybase_full_reports/FR_EN.pdf

Porcher L. L'éducation esthétique : luxe ou nécessité ? – P: A. Colin, 1973. – 245 p.